Cas pràctic Hospital de Dia de Santa Coloma de Gramanet

L'Emilio és un noi de 13 anys derivat del CSMIJ (Centre de Salut Mental Infanto Juvenil) de Santa Coloma de Gramenet. Presenta grans dificultats físiques (hipotonia muscular i laxitud). És bastant immadur i presenta un contacte estrany, la parla i la mirada fixa i desconnectada. Comença el tractament per l'aparició de problemes emocionals. A l'escola, s'inicien els problemes relacionals amb els iguals, ja que segons ell, els companys es burlen de la seva discapacitat somàtica i el peguen. Per a ell aquesta experiència resulta molt persecutòria. Té grans dificultats per defensar-se i recorre a l'agressivitat, generant de forma poc intencionada situacions de conflicte i essent poc conscient de la seva contribució a les dificultats amb els altres.

La situació a casa és caòtica, no col·labora en tasques domèstiques, no mostra autonomia per l'auto higiene (no es renta les dents, ni es vesteix sol), és molt lent a l'hora de realitzar qualsevol tasca, es mostra apàtic i excessivament sensible. Es neguiteja davant les demandes dels altres i ho viu com un atac de l'exterior. En ocasions hi ha presència d'al·lucinacions auditives (verbalitza escoltar sorolls molt concrets i particulars). Apareixen ansietats de tipus psicòtic. Hi ha hagut retard en l'adquisició d'hàbits i en algunes coses sembla haver perdut capacitats (autonomia, orientació tempo-espaial); altres capacitats estan preservades (pensament abstracte i reflexions).

El tractament a seguir que se li assigna des de l'hospital de dia (nuclis d'intervenció) és el següent:

* Observar quines conseqüències té per a la formació de la personalitat el problema físic (hipotonia muscular i laxitud)

* Observar l'aparició de sentiments de caràcter depressiu i l'identificació amb aspectes malalts. Valorar prendre medicació antidepressiva.

* Orientar cap a algun recurs escolar que tracti millor les seves dificultats.

* Orientar-lo cap a algun recurs esportiu per a l'estimulació física (fisioteràpia, natació).

Intervencións educatives-terapèutiques

Intervenció 1: **Vincle**

Infermera

Com a professionals d'infermeria ens resulta fàcil i relativament ràpid el procés de creació del vincle. Probablement tenen molt a veure les anteriors experiències vinculars al llarg de la seva vida. No hem d'oblidar que en

etapes prèvies l’Emilio havia estat tractat i estimulat per diferents professionals de la salut. Però pel que fa al nostre cas, considerem com a aspecte fonamental i que va determinar la necessitat del vincle des de la cura, la seva forta identificació com a noi malalt i incapaç. Centrem el treball, precisament en transformar aquesta vivència negativa, enfortint la seva autoestima mitjançant missatges d'esperança.

L’Emilio, com tot adolescent, és molt sensible i especialment vulnerable davant la pressió del grup d'iguals dins de l'hospital de dia. Necessita sentir-se partícip d'ell, compartint els trets que el defineixen, per tal de tenir un paper a exercir, sentint-se valorat i acceptat pels seus integrants. En moltes ocasions aquesta pressió el condueix a fer coses perjudicials o poc intel·ligents, com beure alcohol, fumar, transgredir límits i normes, tot qüestionant l'adult. Totes aquestes actuacions, evidentment, estan sent treballades conjuntament pel seu educador referent, en la quotidianitat del dia a dia en el nostre centre, i pel seu psicòleg en la teràpia individual. La pressió exercida pel grup i la intensitat amb què és viscuda per l’Emilio el porta a sentir una gran necessitat d'agradar els altres, de socialitzar-se i fer tot el que fa la resta. Però, en qualsevol cas, i puntualitzant, es podria dir que tal pressió no és del tot negativa. Orientem la nostra estratègia en fomentar l’autocura com a eina pont per introduir-se en el terreny de l'adolescència, deixant ja de ser un nen, començant a madurar, adquirint les responsabilitats que comporta. Aquest argument atreu molt el noi i així comença a generar esforços en positiu que el condueixen, sens dubte, a sentir-se com un més dels seus iguals.

La setmana posterior al seu ingrés fem una valoració des d'infermeria. Relatem detalls d’aquesta entrevista per la rellevància que creiem que tenen. El noi des d'un primer moment està interessat -«vull perdre pes», comenta-. A continuació, es treu la jaqueta, tirant-la a terra, i bruscament puja a la bàscula. Li assenyalem que, en primer lloc, realitzarem l'entrevista per conèixer quins són els seus hàbits de salut. No s’oposa i s’asseu, deixant la jaqueta a terra, mentre parla de la dieta que ha fet un conegut per estar «cachas». Li demanem que, si us plau, reculli la jaqueta i la pengi a la cadira. En l'entrevista apareixen diferents aspectes a treballar, però, fonamentalment percebem que en sentir-se escoltat i tingut en compte durant tot el transcurs, pot adoptar un paper més adult, deixant de banda l'actitud infantil i capritxosa inicial. Una vegada finalitzada, ens disposem a pesar-lo, obtenint com a resultat un lleuger sobrepès. És curiós que l’Emilio no es vol treure les sabates per pujar a la bàscula, «no em sabré lligar els cordons després». En preguntar-li com s’ho fa cada dia, s’excusa dient que és la seva mare qui els hi lliga. Això ens revela que, a més de l'alimentació, també haurem de treballar l'autonomia i així li fem saber. Tot i així, l’Emilio vol esquivar la situació, depositant en els altres la responsabilitat de les seves actuacions. Realment de nou s'ha posicionat en la dinàmica infantil del benefici secundari i la utilitza per evitar fer esforços.

Durant tota la seva estada a l'hospital de dia intervenim, mostrant-li, des de la quotidianitat, com fer-se càrrec de la seva autocura, ja que d'aquesta manera eliminarà les barreres que li impedeixen créixer en positiu, apostant per ell mateix com el major responsable de la seva salut, des d'un prisma realista i

normalitzador. Concretament, hem treballat amb l'Emilio els següents temes: alimentació equilibrada, higiene personal, consum de tòxics (alcohol i tabac) i la importància de l'exercici físic. Cal destacar l'esforç que ha de sostenir per mantenir l'equilibri de tots aquests ingredients, amb la finalitat d'aconseguir, metafòricament parlant, fer de la seva persona un plat exquisit, sense obsessionar-s´hi. Aquests elements també s'han treballat de forma grupal al taller de salut, en el qual, per descomptat, hem cregut convenient incloure a l'Emili donades les seves necessitats. Paral·lelament, les meves intervencions són reforçades per la resta de companys de l'equip des de les seves competències professionals.

Tant la família, pilar essencial en el tractament, com el mateix noi, accepten sense mostrar cap inconvenient al respecte. D'altra banda, i pel que fa al paper de les famílies, assenyalar la importància d'optimitzar la comunicació, orientant per caminar en la mateixa direcció, per tal que proporcionin la supervisió que necessiten els menors, afavorint, alhora, el màxim d'autonomia, adquirint la consciència necessària perquè hi hagi una bona adhesió al tractament.

Per finalitzar, destacar el missatge consistent i esperançador que hem transmès a l'Emilio els diferents professionals sobre la importància d'estar involucrat en la seva autocura, reconeixent els èxits assolits: la resiliència.

Intervenció 2: **Tolerancia a la frustració**

Educador social

És l'hora de l'esbarjo en la que poden esmorzar i jugar al pati o a la sala de jocs. L'Emilio, com en altres ocasions, està jugant a simular que lluita com els personatges d'un espectacle televisiu. Els advertim que aquests jocs solen acabar malament. Sembla que no escolten i segueixen jugant a simular lluites. L'Emilio s'ho va prenent cada cop més a la valenta. Al final intervenim separant-los i advertint que s'ha acabat i que no poden tornar a jugar a aquests tipus de jocs, sinó haurem de parlar seriosament sobre el tema. L'Emilio s'enfada i replica de mala manera: «Estem jugant, no fem res. No us entereu de res». No és el primer cop que això passa i li recordem que altres vegades ell s'ha sentit finalment agredit per l'altre company i s'ho ha pres molt malament. Sembla que la cosa ha parat però poc abans que acabi l'esbarjo tornem a veure que estan jugant a lluita i que de sobte l'Emilio reacciona malament i insulta el company. Aquest s'hi torna i hem d'intervenir aturant el joc i separant-los. Segueixen amb la idea que només estan jugant sense poder pensar en les conseqüències que s'esdevindran.

Ens adrecem a l'Emilio i ens hi mostrem ferms i seriosos, dient que aquests tipus de jocs en comptes de crear bon clima i fer amics, acaben portant el contrari. Li recordem que si aquesta dinàmica es torna a repetir haurà de revisar amb el seu educador i psicòleg referent la dificultat que hi pugui haver davant de tot això. S'enfada i es defensa, expressant que ha començat l'altre. Li fem l'observació que ha estat culpa dels dos i que ell és part responsable

del que acaba de passar, tant com el seu company. Contesta malament, dient que la culpa de tot és de l'altre, que ell només jugava. L'Emilio es posa constantment a prova per demostrar i demostrar-se a si mateix que està a l'alçada dels seus companys, degut a les seves limitacions físiques. Quan es veu atacat s'identifica amb el rol de víctima i d'injustícia que s'està fent contra ell. En aquests moments és complicat que pugui i vulgui escoltar. Ho viu tot de forma molt persecutòria i paranoide. Contacta amb la seva dificultat d'afrontar la situació i apareix la part regressiva i infantil per no sentir-se jutjat ni recriminat. Busca la complicitat i mira de mobilitzar aspectes de tendresa en l'adult. Però en aquestes situacions li fem veure que no són formes d'actuar, que hi ha uns límits i normes que són iguals per a tothom. S'enrabia molt, insulta i a vegades es posa a plorar de ràbia i frustració. En algun moment s'ha arribat a agitar de desesperació.

Entre tots els professionals de l'equip hem de sostenir i contenir aquests moments de desesperació però, al mateix temps, hem de ser ferms i transmetre-li que aquestes reaccions no són beneficioses per a ell i que tot això no l'ajudarà a créixer i tirar endavant. En definitiva, li fem arribar que ell té responsabilitat davant dels seus actes. Hem de potenciar la seva part més sana, la de ser més autònom, la que pot tirar endavant i no la més regressiva, que és amb la que ell s'identifica quan veu que no pot.

L'Emilio necessita entendre que els límits són per tots i que ell, per ser més fràgil físicament o tenir dificultats en alguna àrea, no serà tractat de forma especial com fins ara ho havia estat, sobretot per part dels seus progenitors.

Intervenció 3: **L'humor**

Educadora social

L'Emilio vol utilitzar la seva imaginació creativa fora dels tallers organitzats, i amb una altra noia, la Carmen, comença a organitzar una obra de teatre. Han començat a escriure un guió i a distribuir els personatges entre la resta de pacients de l'hospital de dia. És curiós el rol que volen ocupar i els personatges escollits. Ell és un personatge protagonista, seductor i simpàtic, que resol tot el misteri de la trama, el «cubanito». L'altra noia és també una súper dona, la «enrollá», guapa i fantàstica. Precisament, a la realitat, representen dins del grup de nois de l'hospital de dia papers antagònics als de l'obra. En canvi, atorguen papers com el del tonto, i d'altres de característiques pejoratives, a nois/es líders del grup i amb un rol important i amb èxit.

Els educadors/es, en veure que s'estan organitzant espontàniament en espais no estructurats, com a les hores d'esbarjo, volent donar un espai estructurat decidim crear el taller de teatre, conduït concretament per dues educadores. La idea és preparar aquesta obra de teatre inicial i representar-la per Sant Jordi a la Jornada de Portes Obertes als pares. El cas és que tant l'Emilio com la Carmen han adoptat un paper directiu on els seus

personatges són els que tenen el millor paper, els amfitrions, i els seus diàlegs gairebé monòlegs on menyspreen els altres personatges, amb diàlegs com «*ya llegó el tonto*...» o amb elogis constants per part del narrador als seus personatges.

La nostra intervenció consisteix en donar participació a la resta de components. Primer fem un repàs del repartiment de personatges i comprovem que tothom està d'acord amb el paper atorgat. D'altra banda, l'Emilio vol fer partícips a nois/es que no estan en aquest espai i vol forçar la seva contribució. Intervenim per evitar que aquests nois/es es vegin pressionats a participar de forma activa en la interpretació, i proposem, com alternativa, que puguin col·laborar ocupant-se del muntatge de l'escenari i de les llums. A més, fem un repàs del guió, junt amb cada personatge, tornant a refer-lo pràcticament. Però el resultat no és l'esperat. La Carmen mostra una actitud molt paranoide i vol portar-ho tot ella sola, fins i tot s'emporta el guió a casa i el continua creant, no fent cas de la consigna donada de treballar-ho únicament al taller de teatre de l'hospital de dia. Al dia següent el porta imprès i dóna còpies al seus companys. Això, irrita la resta, provoca enfrontaments i en conseqüència el grup comença a mostrar-se poc motivat. Per tant, parem el projecte de l'obra de teatre.

Observem que la imaginació que desborda l'Emilio es pot aprofitar en altres formes d'expressió a través de l'humor. Utilitzar l'humor com a reductor de tensions que permeten la relaxació, ajudant amb l'activitat a poder experimentar sensacions de benestar. Llavors fem la proposta d'organitzar una activitat en forma de funció amb monòlegs, acudits, o anècdotes divertides. Ho poden fer de forma individual o en grup. Aprofitem el taller d'Aula Escola[1] per a preparar i escriure una actuació pel dia de Carnestoltes. El resultat té molt d'èxit. L'Emilio es disfressa, es transforma i ens mostra els seus dots interpretatius a través d'un monòleg. Se'l veu gaudir de l'ambient, rient sense parar d'ell mateix. Aquesta situació provoca sentiments de control sobre els fets i ens permet treballar-hi cognitivament. L'Emilio veu canviar el seu rol davant el grup, canvia la seva situació al respecte. Es converteix en el «Langui» de l'Hospital i comença un procés de creació literària. L'engresquem fins i tot a participar en un concurs literari de Sant Jordi organitzat per a la xarxa de salut mental. Obté el tercer premi de poesia.

Intervenció 4: **Texit social**

Educador social

En finalitzar l'activitat de piscina[2], felicitem l'Emilio per l'esforç que ha fet i li agraïm la participació en les activitats proposades. Ens respon encongint les espatlles i dient que no creu que hagi estat a l'alçada de les expectatives dels seus companys i que en realitat podria haver fet més esforç. Malgrat l'actitud pessimista, observem que se sent reconegut amb la felicitació. En el camí de tornada a l'hospital de dia, tenim una conversa sobre el seu temps lliure. Vol explicar alguna cosa però atura el pas per evitar que els seus companys el

[1] Nom que pren l'espai on s'imparteixen i treballen tots els temes escolars dels nois/es.
[2] Activitat inclosa en el Taller d'Activitats Esportives que es realitza una vegada a la setmana al Poliesportiu Municipal de Can Zam (Santa Coloma de Gramenet).

sentin. Ens comenta que no fa res per les tardes perquè arriba molt cansat i normalment s'estira al sofà. Li preguntem el temps que porta en aquesta situació i respon que un parell d'anys. Amb cara afligida ens diu que abans feia bàsquet però ho va deixar perquè l'entrenador no li queia bé, sembla ser que en els partits el deixava a la banqueta sense jugar.

En arribar al centre, contrastem la informació amb el seu psicòleg i ens confirma la vivència que té de l'equip de bàsquet. Per altra banda, ens explica que els pares s'havien retirat en el seguiment i supervisió de l'educació formal i no formal de l'Emilio i que d'alguna manera havien «llençat la tovallola». De fet, abans del bàsquet el noi seguia un tractament d'estimulació psicomotriu a la Fundació Aspanide (Santa Coloma de Gramenet) que també va deixar. Degut a les expectatives massa elevades dels pares respecte a la recuperació física del noi en les diferents activitats que feia, es van sentir molt frustrats.

Des de l'equip marquem com a objectiu prioritari del PTI[3], la incorporació dels pares en la potenciació de les capacitats del noi, doncs necessita suport extern per canviar de perspectiva vers la seva auto imatge. Expliquem als pares la importància que té per l'Emilio la millora física per ajudar-lo a créixer mentalment, millorar la seva auto imatge i refer el teixit social que havia anat perdent. Els hi proposem que busquin, conjuntament amb el noi, alguna activitat extraescolar adient a la seva demanda i capacitats.

Al cap d'un parell de setmanes han trobat una plaça en un curs de natació terapèutica que sembla ser que s'adapta a les característiques de l'Emilio. En una sessió de teràpia el noi expressa: «Tinc moltes ganes de començar i de conèixer nous amics».

Passen un parell de mesos i l'Emilio segueix assistint al curs. Des de la motivació que obté observant la seva millora física, està recuperant la confiança en si mateix que li mancava quan va arribar a l'hospital. Degut a les noves relacions socials que està fent i a la presència activa dels pares, percep que no està sòl. És capaç de parlar d'objectius de futur i es mostra orgullós de l'esforç realitzat.

[3] Projecte terapèutic individualitzat